

De vrijheid van onderwijs is dood...

Leve de vrijheid van onderwijs!

De bedoeling

De grondwetgever was vrij duidelijk over hoe die het duale bestel voor zich zag: er is openbaar onderwijs en daarnaast is er ruimte voor het particuliere initiatief. De grondwetgever gaf bij de behandeling van artikel 23 van de Grondwet duidelijk te kennen dat de aanwezigheid van openbaar onderwijs niet afhankelijk mag zijn van het ontbreken van het particuliere initiatief.ⁱ Het primaat ligt aldus bij het van overheidswege gegeven openbaar onderwijs.

*“Wie (...) het bijzonder onderwijs een warm hart toedraagt, dient zich te realiseren dat de vrijheidsgraad ervan rechtstreeks afhankelijk is van de aanwezigheid van openbaar onderwijs”.*ⁱⁱ

Dit citaat van vier hoogleraren Onderwijsrecht geeft goed weer waar het spanningsveld van ons duale bestel ligt.

Duale bestel onder druk

Echter, de garantiefunctie van het openbaar onderwijs en de ruimte voor het particuliere initiatief staan, mede door demografische krimp, als zelfstandige begrippen onder druk. Is er nog wel een duidelijke scheiding tussen de twee kanten van ons duale bestel?

VOS/ABB ziet dat die twee kanten inmiddels zijn samengekomen in ons funderend onderwijs, namelijk als de samenwerkingschool (en eerder de samenwerkingsstichting). De praktijk heeft geleerd dat de twee kanten van het duale bestel heel goed kunnen samengaan, alsof er geen scheiding bestaat tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Dit komt onder meer tot uiting bij samenwerking in de regio, zoals de samenwerkingsverbanden voor passend onderwijs en de scholenplanning ter zake huisvesting of nieuwe scholen. De grenzen zijn niet (meer) denominatief bepaald.ⁱⁱⁱ Daar komt bij dat we de afgelopen decennia zien dat beide zijden mede door gewijzigde wet- en regelgeving steeds meer naar elkaar toe groeien. Het openbaar onderwijs is vooral in juridische zin *verbijzonderd*^{iv}, *terwijl* het bijzonder onderwijs mede door de secularisatie *veropenbariseert*^v.

Geen ‘hokjesscholen’ meer

Daarbij moet niet vergeten worden waar de financiële gelijkstelling in 1917 toe diende. Toenmalig minister-president Pieter Cort van der Linden verwoordde dit in 1916 bij de behandeling van het huidige artikel 23 Grondwet op een heldere manier:

“Men erkende, door die subsidieering aan te nemen, het belang, dat de Staat heeft dat zij, die het overheidsonderwijs niet konden overeenbrengen met eigen geloof, niettemin goed onderwijs zouden krijgen.”^{vi}

Binnen de zuil specifieke scholen oprichten, maakt dat het ‘hokjesscholen’ worden. In een inmiddels verregaand ontzuild Nederland lijken deze ‘hokjesscholen’ de segregatie tussen verschillende bevolkingsgroepen in stand te houden. Hokjesscholen staan volgens VOS/ABB tevens lijnrecht tegenover gelijkwaardigheid als waarde binnen onze democratische samenleving. Immers, de feiten dat deze scholen niet voor iedereen toegankelijk zijn en dat niet iedereen op deze scholen

benoembaar is, staan haaks op artikel 1 van de Grondwet. Artikel 1 prevaleert altijd ten opzichte van de vrijheid van godsdienst.

Het onderwijs dient als fundament van en voor de gehele democratische samenleving. Dat past ook bij het gegeven dat naast gelijke bekostiging, de deugdelijkheidseisen ook gelijk zijn voor alle scholen. Zo kent de bijzondere school geen andere eindtermen of kerndoelen dan de openbare school. Het overheidsonderwijs is in die zin dus niet wezenlijk anders meer.

Het fundament van waarden van onze democratische samenleving op basis waarvan VOS/ABB het onderwijs stoelt, is voor het openbaar onderwijs niet anders dan voor het bijzonder onderwijs. De vrijheid van onderwijs is sinds 1848 geëvolueerd. Voorkomen moet worden dat die vrijheid zich tegen onze democratie keert door (de mogelijkheid van) het oprichten van 'hokjesscholen'.

Het WAT en het HOE

Nederland kent een rijk, gevarieerd scholenpalet. In het geven van onderwijs is het WAT duidelijk (de scholen hebben dezelfde eindtermen of kerndoelen) en de scholen zijn vrij in HOE ze dat willen bereiken. Dat is een waarde die is toe te schrijven aan de vrijheid van onderwijs en die we vooral moeten behouden. Een wetsvoorstel als *Meer ruimte voor nieuwe scholen* geeft dan ook ruimte om de vrijheid van onderwijs verder te ontplooien en ruimte te bieden om het bestel van binnenuit kwalitatief verder te laten groeien, zonder dat het moet. Zo wordt het fundament van de samenleving, waar ons onderwijs toe dient, gevoed. Om onze democratische samenleving daarvan de vruchten te laten plukken, dienen gestichte scholen open te staan voor iedereen, met andere woorden: toegankelijk voor álle kinderen, ouders en leraren. Anders is niet de gehele samenleving daarbij gebaat, maar slechts de *happy few*.

Vrijheid?

De vrijheid van onderwijs kan niet ongelimiteerd zijn. De wens vanuit het hele onderwijsveld is dat er gelijke kansen voor gelijke talenten zijn. Wanneer de schoolkeuze niet voor elke ouder, elke leerling en elke docent even vrij is, is die wens niet realiseerbaar. Het versterkt dan slechts segregatie. Het recht op onderwijs voor het kind moet voorop staan, waarbij de vrijheid om scholen te stichten vanuit een bepaalde visie kan blijven bestaan, maar niet met een toelatings- en benoemingsbeleid gegrond op een specifieke levensbeschouwing. Dat past immers niet bij de gelijkwaardigheid binnen onze democratische samenleving.

Wetsvoorstellen die 'hokjesscholen' ruimte bieden, moeten we daarop aanpassen. Die voorstellen passen niet binnen de actuele normen die we wenselijk vinden binnen de democratische samenleving. Alle bekostigde scholen in Nederland dienen voor iedereen toegankelijk te zijn en op alle Nederlandse scholen dient elke bevoegde leraar benoembaar te zijn. Het onderwijs op bekostigde scholen is in onze visie namelijk actief-pluriform en besteedt dus *actief* en *expliciet* aandacht aan verschillen in onze pluriforme democratische samenleving. De school is immers de ontmoetingsplaats bij uitstek, waar leerlingen democratische vaardigheden kunnen verwerven in de ontmoeting met andersdenkenden. Vanuit die ontmoeting ontstaat begrip voor ieders eigenheid, en dit kan onderling begrip tussen verschillende bevolkingsgroepen vervolgens bevorderen. Ook de burgerschapsopdracht, die geldt voor het *gehele* funderend onderwijs, heeft als doel dat scholen in *al* hun uitingen handelen in lijn met de democratische rechtsstaat.^{vii} Deze opdracht, die momenteel versterkt en verduidelijkt wordt, sluit naadloos aan bij onze hierboven genoemde visie ten aanzien van het actief-pluriforme karakter van *alle* bekostigde scholen.

Het juridisch verschil tussen openbaar en bijzonder onderwijs is nog het meest kenmerkende binnen het duale bestel, terwijl de politiek met de samenwerkingsschool dat juridische verschil al grotendeels heeft opgeheven. Daarnaast is het onderwijsveld zelf amper bezig met het verschil tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Scholen en besturen zijn vooral bezig met het verzorgen van goed onderwijs, zoveel als mogelijk voor alle leerlingen. Ouders en leerlingen kiezen voor een school op grond van verschillende motieven, waarbij denominatie allang niet (meer) op nummer 1 staat. De schoolkeuze is met name gericht op nabijheid en daarna op een reeks voor de school karakteristieke kenmerken, zoals de pedagogisch-didactische aanpak, aanvullende keuzemodules, labels als gezonde school en identiteit. Slechts een klein percentage van de leerlingen is in de huidige maatschappij nog bereid om extra te reizen voor een denominatie.^{viii} We kunnen daarmee stellen: de *ouderwetse* vrijheid van onderwijs is niet meer.

Artikel 23 nieuw

Het is tijd om het fundament van ons onderwijs te herzien. De vrijheid van onderwijs is wat VOS/ABB betreft toe aan een wedergeboorte. Wat blijft, is de vrijheid om scholen op te richten en in te richten, maar wel binnen de waarden van onze democratische samenleving.

Artikel 23 Grondwet dient dus uit te gaan van die hernieuwde vrijheid van onderwijs, waarbij het bekostigd onderwijs:

- een algemeen toegankelijk toelatingsbeleid hanteert,
- een algemeen benoembaarheidsbeleid voor het personeel hanteert, en
- het onderwijs actief pluriform inricht.

Dit waarborgt een bestel waarin iedereen zichzelf kan zijn en iedereen welkom is, niet *ongeacht*, maar *hoogachtend* levensovertuiging, religie, politieke gezindheid, cultuur, geslacht of wat dan ook. Een bestel dat aansluit bij de samenleving anno nu.

Niet apart, maar *samen* naar school!

ⁱ Aanhangsel Handelingen II 1915/16, br. 359.5, p. 14.

ⁱⁱ P.W.A. Huisman, M.T.A.B. Laemers, D. Mentink en P.J.J. Zoontjes, 'Eindrapport: Vrijheid van stichting', 14 juni 2011, p. 41.

ⁱⁱⁱ P.W.A. Huisman, 'De vrijheden van het openbaar onderwijs', in de bundel: *De houdbaarheid van het duale bestel*, Den Haag 2017, p. 33.

^{iv} Mede door de verzelfstandigingen, het verder op afstand plaatsen van de gemeente door het raad van toezichtmodel, van neutraal levensbeschouwelijk onderwijs naar actief pluriform onderwijs

^v Doorgaans zijn de meeste bijzondere scholen in praktijk algemeen toegankelijk: voor iedereen maar (nog) niet van iedereen, de grondslag is minder evident aanwezig, actiever pluriform.

^{vi} Handelingen II 1916/17, 3 november 1916, p. 375.

^{vii} Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/regeerakkoord-vertrouwen-in-de-toekomst/1.-investeren-voor-iedereen/1.3-onderwijs-en-onderzoek>.

^{viii} Zie de hierover: J. Allen, I. Bijlsma, L. Borghans, D. Poulissen, *Schoolkeuzemotieven van ouders en leerlingen in het primair onderwijs*, Roa, Maastricht 2016 en *Schoolkeuzemotieven van ouders en leerlingen in het voortgezet onderwijs*, Roa, Maastricht 2016.